

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СУВЕРЕННИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Педоренко В. М. Модель розвитку суверенних моральних цінностей майбутніх психологів / В. М. Педоренко // Психологічний часопис : збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка. – № 8 (18). – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. – С. 144-157

УДК: 378.015.31:17.022.1

Педоренко Валентина Миколаївна,

асистент кафедри

психології та соціальної роботи

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського,

м. Вінниця (Україна, 0000000315728750)

097 3480249, pedorenkova@ukr.net

Анотація

У статті автором розкрито зміст поняття суверенних моральних цінностей психолога. На основі аналізу наукових досліджень з проблеми формування особистісних моральних цінностей виокремлено та обґрунтовано структурні компоненти суверенних моральних цінностей психолога: мотиваційно-потребовий, когнітивний, поведінковий, рефлексивний. Мотиваційно-потребовий компонент включає потребу в розвитку себе як професіонала, прагнення до самореалізації, самоактуалізації, до постійного самовдосконалення, до ідентичності, до пізнання себе і світу загалом; когнітивний компонент включає усвідомлення загальносупільних та власних моральних цінностей на основі моральних знань, переконань, власного ідеалу розуміння їх значення для професійної діяльності; поведінковий компонент передбачає прояв автономності, креативності, спонтанності, саморозуміння, аутосимпатії, гнучкості у спілкуванні, контактності, розуміння екзистенційної цінності життя «тут і тепер»; рефлексивний компонент відображає здатність майбутніх психологів до збереження внутрішнього вільного простору, вміння відійти на дистанцію стосовно себе, до об'єктивного аналізу власних моральних цінностей, незважаючи на емоції, бажання, наміри. За результатами узагальнення наукових досліджень з проблеми формування особистісних моральних цінностей психологів, з аналізу основних компонентів суверенних моральних цінностей автором виділено їх типи: 1) суверенні моральні цінності, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя; 2) суверенні моральні цінності, які описують спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність; 3) суверенні моральні цінності, які характеризують

спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості; 4) суверенні моральні цінності, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала; 5) суверенні моральні цінності, які представляють спрямованість психолога на клієнта.

Ключові слова. Суверенні моральні цінності, майбутній психолог, компоненти суверенних моральних цінностей психолога, прагнення до самоактуалізації, суверенність ціннісних орієнтацій, типи суверенних моральних цінностей психолога.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Одними з основних принципів освіти є гуманізм, компетентність, моральність, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями. У Законі України «Про освіту» 2017 року (ст.54) зазначається, що педагогічні, науково-педагогічні працівники зобов'язані особистим прикладом, настановленням утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема, правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства, а також мають право на академічну свободу, ініціативу, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі [3].

Від психологічної служби, практикуючих психологів суспільство очікує допомоги у вирішенні конфліктів, у знятті соціально-психологічного напруження, а також сприянні розвитку морально-ціннісної сфери особистості. Разом з тим психолог має право як фахівець на наявність суверенних моральних цінностей як, на нашу думку, автономних, незалежних стійких утворень особистості, за допомогою яких він адекватно оцінює оточуючих людей, себе, активно втручається в події суспільного життя, реалізує свої професійні обов'язки [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз наукових праць засвідчив, що у психологічних дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти прояву суверенних моральних цінностей: особистісні цінності як мотиваційна структура особистості (Д.О. Леонт'єв), як окрема стадія розвитку особистості (Е. Еріксон), як особистісні ціннісно-сміслові утворення (В. Франкл), як етап розвитку моральності (Л. Колберг), як стадія формування суверенності особистості (С.К. Нартова-Бочавер), як найвищі життєві вартості, які зумовлюють решту цінностей суспільства (І.Д. Бех) та ін. Деякі вчені розглядають моральні цінності як вищі, оскільки саме вони відповідають найважливішим потребам людини, без задоволення яких неможливе щастя і саме існування людини. Найсуттєвіші якості людини виражаються її вищими потребами в творчості, праці, у спілкуванні, пізнанні, в красі та доброті. Цим вищим потребам і відповідають вищі цінності:

блага людини і людства, справедливість, альтруїзм, безкорисливість, благородність, честь, совість. Всі інші цінності розглядаються як засоби, передумови досягнення вищих цінностей” (В. Франкл, Д.О. Леонт'єв, М.В. Савчин, І.Д. Бех) [1; 2; 5; 6; 7].

У сучасних психологічних дослідженнях моральні цінності можуть бути визначені як власне людські, особистісні еталони відображення дійсності, детерміновані орієнтацією пізнання і діяльності людини на загальнолюдські цінності, в основі яких лежить ідеал вільного, різностороннього і гармонійного розвитку людини як члена суспільства і як неповторної особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Зроблений нами теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми розвитку особистісних моральних цінностей особистості, дозволив теоретично представити генезу та виокремити складові компоненти у розвитку суверенних моральних цінностей майбутніх психологів.

Формулювання мети або цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування структурних компонентів теоретичної моделі розвитку суверенних моральних цінностей психолога, виокремлення їх типів та рівнів розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Моральні цінності психолога є відображенням його особистісного ставлення до інших людей, до Батьківщини, до суспільства загалом і до самого себе, які формуються на основі критеріїв добра і зла та інших духовних цінностей, включають моральні норми, поняття, принципи, оцінки, ідеали, що тісно пов'язані з мотивами і потребами та забезпечують спрямованість свідомості особистості на досягнення вищих моральних цілей. Дотримання моральних цінностей сприймається особистістю як моральний обов'язок, який коригується совістю та механізмом внутрішнього свідомого самоконтролю.

Характерною особливістю юнацького віку є орієнтація молоді в майбутнє, що стимулює їх до активності, до професійного розвитку і самовдосконалення, створює загальний позитивний настрій.

Суверенні моральні цінності майбутніх психологів – це стійкі, автономні, особистісно значущі, індивідуальні смисложиттєві моральні утворення (взірці, поняття, установки), що дають можливість людині: самооцінювати власне життя та життя інших; проявляти готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, здатність до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності, діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин; демонструвати відповідальність за життя іншої людини, чуйність, толерантність, доброзичливість до клієнта, спроможність добирати морально обґрунтовані способи і методи

корекційної роботи; відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки, переконання, ідеї та ін.

Становлення та розвиток стійких, особистісних моральних цінностей психолога у показниках та компонентах представлено нами у теоретичній моделі (рис. 1).

Рис.1. Модель розвитку суверенних моральних цінностей психолога.

У теоретичній моделі розвитку власних моральних цінностей майбутніх психологів відображено: чинники, компоненти та види суверенних моральних цінностей психолога.

Основними чинниками розвитку суверенних моральних цінностей психолога є внутрішні психологічні та зовнішні умови. Серед зовнішніх чинників виділяють релігію, науку, мораль, мистецтво, педагогіку, особливості сімейного виховання, організації освітнього процесу в школі, у закладі вищої освіти, духовне надбання народу тощо (Н.І. Жигайло, О.В. Матласевич, Е.О. Помиткін, М.В. Савчин, М.І. Томчук, Д.В. Чернілевський); волю, активність людини, здатності особистості вірити, любити (М.Й. Боришевський, М.В. Савчин); прагнення людини до пошуку сенсу власного життя (В. Франкл), а також прагнення людини до самореалізації, самовдосконалення (А. Маслоу, М.Й. Боришевський, Е.О. Помиткін) [1; 5; 7].

Елементами мотиваційно-потребової складової суверенних моральних цінностей є потреба в самореалізації (самоактуалізації), самовдосконаленні, розвитку себе як професіонала, прагненні до ідентичності, до пізнання себе і світу загалом, сукупність інтересів, мотивів, переконань, які є рушійною силою становлення власних, стійких моральних цінностей майбутніх психологів.

Розвиток стійких особистісних моральних цінностей майбутніх психологів починається з виникнення в людини відповідних потреб. У становленні власних, стійких моральних цінностей людини науковці виділяють розвиток її потреб від найнижчих до вищих, завдяки чому відбуваються зміни в свідомості та самосвідомості особистості [7]. Серед них найбільший вплив на формування стійких особистісних моральних цінностей мають потреби у самореалізації, самовдосконаленні себе як особистості, як фахівця.

Особливе значення у розвитку суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів має наявність у них потреби у постійному самовдосконаленні, достатньо розвинених механізмів саморегуляції, що забезпечують можливість якнайповніше актуалізувати й зреалізувати свої потенційні можливості.

Особистість з стійкими моральними цінностями не тільки усвідомлює вирішальне значення такої риси, як моральність у людських взаєминах, у розвитку суспільства на гуманістичних засадах, але й активно утверджує моральне начало у повсякденному житті, у ставленні до інших людей, до себе самої. Все, що робить людина, як поводить, чим, якими потребами мотивується її активність, можна оцінити з позицій моральності [5]. За теорією А. Маслоу, потреби, які знаходяться на верхівці піраміди, можуть впливати на поведінку людини лише після того, як задоволені потреби нижчого рівня. Отже, фізіологічні потреби є базовими, первинними. За ними слідує потреба у захищеності, безпеці, задоволення якої уможливує розвиток потреби у приналежності та любові (в емоційних контактах, у доброму ставленні,

любви, у прийнятті певним суспільством, об'єднанням, групою тощо). Задоволення потреб трьох згаданих рівнів сприяє розвитку в індивіда самоповаги і поступово перетворює його на творчу особистість, здатну піклуватися про інших людей і про благополуччя людства. Таким чином особистість сягає стадії самореалізації (самоактуалізації).

Потреби складають основу інтересів, які означають зосередженість, емоційну спрямованість діяльності людини на певному об'єкті, який здатний задовольнити ту чи іншу її потребу.

Мотив дає відповідь на питання з якої причини, чому інтерес людини сконцентрований саме на цьому об'єкті. Так, формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів може спонукатися різними мотивами (наприклад, самоактуалізації, розвитку себе як професіонала та ін.). Уявлення кінцевого результату діяльності відображається через мету.

Розвиток суверенних моральних цінностей майбутніх психологів є метою вищого рівня узагальнення, він утворює абстрактну мету – уявлення про певний принцип, ідеал, заради якого здійснюється цей процес.

Суверенні моральні цінності майбутніх психологів посідають найвищий рівень у мотиваційно-регулятивній системі, оскільки на тривалий час визначають поведінку, діяльність студента, роблять його життя усвідомленим, послідовним і відповідно визначають зміст потреб, мотивів, інтересів.

Потреба в самоактуалізації означає прагнення людини якнайповніше виявити, розвинути та реалізувати свої можливості, бути тим, ким вона може бути. Потреба в самоактуалізації, згідно з А. Маслоу, відноситься до рівня духовної реальності в людині та є універсальною життєвою духовною цінністю.

Чинниками мотивації людей, які досягають стадії самоактуалізації, є вищі, духовні цінності – істина, креативність, краса, доброта, цілісність, любов до життя, унікальність, справедливість і самодостатність.

Значимий вплив на формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів мають моральні переконання як стійкі особистісні уявлення про певні моральні цілі, норми, ідеали, на які повинна орієнтуватись особистість у поведінці і яких повинна дотримуватись. Моральні переконання дають особистості впевненість у правильності власних вчинків.

Прагнення майбутнього психолога до самоактуалізації здійснюється через усвідомлення ним власного морального ідеалу як зразка бажаного морального розвитку. Моральний ідеал є певним еталоном людини для самовдосконалення, якому притаманні ті моральні якості, які є найбільш важливі, бажані для особистості.

На жаль, у сучасних соціально-економічних умовах суспільства проблема розвитку особистості, реалізації її потреби в самоактуалізації відступає на другий план, найактуальнішим для багатьох категорій населення стає задоволення потреб нижчих рівнів: матеріальні потреби, потреби в безпеці та ін. Тому одним із найголовніших завдань сучасного освітнього процесу є розвиток високої моральності підростаючого покоління. Будь-яке суспільство потребує високодуховних громадян, здатних самостійно мислити та діяти задля суспільного блага.

На нашу думку, важливим структурним компонентом формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів є когнітивний компонент, який полягає в усвідомленні (знанні, уявленні) людиною власних моральних цінностей, переконань, їх доцільності та раціональності. Науковцями В.М. Донієм, Д.О. Леонтєвим, М.В. Савчиним висловлюється думка про те, що особистісні цінності завжди мають бути усвідомлені людиною. Оскільки суверенні моральні цінності майбутніх психологів є похідними від загальносуспільних цінностей, то когнітивний компонент передбачає і знання людини про цінності, ідеали суспільства, розуміння їх значення і сенсу для свого професійного розвитку. Основними елементами когнітивної складової є знання про загальносуспільні і власні моральні цінності, сформованість моральних переконань, усвідомлення власного морального ідеалу. Наявність даних знань, уявлень є передумовою розуміння їх сутності та вибору певної стратегії поведінки.

На нашу думку, свідоме наслідування загальносуспільних цінностей є достатньо значущим у розвитку власної ціннісної системи. Однак тільки ті цінності, які глибоко усвідомлені, пережиті особистістю, вкорінені в її структурі особистості, стають стійкими, суверенними моральними цінностями.

Досить часто молоді люди не спроможні відокремити власні моральні цінності, переконання від загальносуспільних, а характеризуючи власний моральний ідеал, називають якості загальноприйняті: доброта, чесність, справедливість тощо.

Розглянемо поведінковий компонент суверенних моральних цінностей майбутніх психологів, який передбачає прояв в усіх сферах життєдіяльності автономності, незалежності, свободи, здатності до саморозкриття, постійна робота над самим собою, пошук шляхів для самовдосконалення і самореалізації, здатність розуміти екзистенційну цінність життя «тут і тепер», у взаємодії з оточуючими здатність до встановлення щирих гармонійних стосунків з людьми, віра в людей, в велику силу людських можливостей, творче ставлення до життя.

Важливо зазначити, що суверенні моральні цінності майбутніх психологів стають настільки глибоко вкоріненими в структуру особистості (В. Франкл [7], Д.О. Леонтєв [5], М.В. Савчин [6] та ін.), що людині не потрібно докладати великих вольових зусиль, щоб їх

дотримуватись, регулювати свою поведінку на їх основі. Моральні вчинки людина робить через те, що це стає її звичним способом поведінки, моральними навичками.

У поведінковій складовій суверенних моральних цінностей психолога варто відмітити важливу роль рівня відповідальності, щирості, свободи від психологічного захисту, який відділяє особистість від самої себе.

Рефлексивний компонент передбачає здатність психолога відійти на дистанцію стосовно себе самого; здатність до об'єктивного аналізу власних вчинків, поведінки, думок, незважаючи на емоції, бажання, наміри, до аналізу, переосмислення власних моральних знань, переконань, ідеалів, внаслідок чого особистість піднімається на вищий рівень у процесі самоактуалізації, самовдосконалення. На думку І. Беха, основою моральних установок і переконань є моральна рефлексія [1].

Здатність до рефлексивності починає розвиватись в особистості ще з дошкільного віку через засвоєння загальносуспільних моральних цінностей, формування самооцінки, здатності розуміти свої почуття та інших людей. Однак саме в юнацькому віці відбувається інтенсивний розвиток морально-професійної рефлексії, відбуваються суттєві зміни в системі життєвих цінностей, з'являються нові погляди, переконання, оцінки внаслідок суперечливих впливів різних факторів: ідеал, місце проживання, рівень політичних знань, система освіти, діяльність політичних організацій, трудового колективу, засобів масової пропаганди, професійна зацікавленість, твори мистецтва і літератури, психологічні характеристики особистості, телебачення, радіо, кіно, вивчення суспільних наукових дисциплін, самоосвіта. Під час вибору професії вони зважають не тільки на свої інтереси, а й на багато інших обставин, передусім порівнюють свої здібності, можливості з вимогами, які ставить до людини та чи інша професія. Цим зумовлений їх інтерес до різноманітних аспектів психології саморозвитку.

На нашу думку, враховуючи психологічні особливості юнацького віку, рефлексивний спосіб засвоєння загальносуспільних норм, правил, моральних цінностей є найбільш ефективним при формуванні суверенних моральних цінностей саме у студентів, оскільки в його основі лежить складний мислительний процес, рефлексія, які передбачають розсудливість, аналіз, переосмислення власного вибору, в тому числі і професійного, здатність аналізувати власну ціннісну систему, її сенс, а також ціннісну систему інших людей. Це дасть можливість молодій людині порівнювати себе з іншими людьми, а також з бажаним моральним ідеалом.

«Суддею» моральної рефлексії є совість – особистісне утворення, яке співвідноситься з поняттями чесності, відповідальності, справедливості, а також із почуттями честі, гідності, сорому, вини.

Совість є вищою духовною інстанцією особистості, в якій виділяють емоційну і когнітивну складову. Емоційна складова совісті пов'язана з почуттям спільності,

співпереживання, співстраждання (з такої точки зору совість можна віднести до поведінкового компоненту, за допомогою якого здійснюватиметься моральна саморегуляція), когнітивна складова відображає осмислення моральних норм, аналіз власного вчинку.

У юнацькому віці совість набуває високого рівня розвитку, а це означає, що на даному віковому періоді молода людина здатна дотримуватись моральних норм і правил поведінки не примушуючи себе, а осмислено, на основі довільно прийнятого рішення. Це свідчить про те, що сумлінність стає сутнісною характеристикою особистості.

Голос совісті з'являється десь з глибини душі, скеровуючи дії і вчинки людини. Совість проявляється як момент усвідомлення, а також як специфічне переживання внаслідок неусвідомлюваної психічної діяльності.

Зазначимо, що виділені нами структурні компоненти стійких, особистісних моральних цінностей майбутніх психологів знаходяться у тісному взаємозв'язку і впливають один на одного. Поєднуючись, вони утворюють суверенність ціннісних орієнтацій психолога.

Аналізуючи суверенність ціннісних орієнтацій майбутніх психологів, ми в першу чергу звертали увагу на вираженість у них цінностей професійної самореалізації, самоствердження, збереження власної індивідуальності, духовно-моральних цінностей: відповідальності, незалежності, сміливості у відстоюванні власної думки, свободи, творчості, автономності, саморозвитку як особистісних цінностей. На основі системи ціннісних орієнтацій майбутніх психологів можна визначити змістовну складову спрямованості особистості.

На основі аналізу наукових досліджень з проблеми формування власних, автономних, незалежних моральних цінностей психолога ми зробили теоретико-експериментальне виокремлення та аналіз типів суверенних моральних цінностей психологів. При цьому ми враховували: особливості складових особистісних моральних цінностей: мотиваційно-потребової, когнітивної, поведінкової та рефлексивної; вираженість морально-духовної чи егоїстичної спрямованості особистості, потреби в самоактуалізації як основного мотиватора формування цінностей майбутніх психологів. Виокремлені нами типи суверенних моральних цінностей відображають багатогранність, різновекторну спрямованість професійної діяльності психолога, не протирічать одна одній, а відображають індивідуальний стиль, своєрідність професіонала-психолога.

1) Суверенні моральні цінності, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя (передбачають здатність психолога розуміти сенс власної професійної діяльності, його прагнення до повної реалізації свого "Я"). Це такі цінності: здатність до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності; здатність до прийняття нестандартних рішень в рамках суспільної моралі, свобода у прийнятті високодуховних рішень; здатність діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин; прагнення керуватися нормами

духовно-релігійної моралі у роботі з клієнтами, здатність до прояву таких моральних цінностей, як надії, любові, віри; наявність морально-ціннісного смислу щодо реальних подій життя.

2) Суверенні моральні цінності, які характеризують спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність (передбачають орієнтування психолога на суспільство в цілому, загальносуспільні моральні цінності: певні творчі можливості, перспективи професійного зростання, престиж професії, її суспільна значущість). Це такі цінності: готовність до профілактичної роботи з клієнтом, на основі розвитку його моральних якостей; переконання в необхідності дотримання загальносуспільних моральних норм і правил поведінки у професійній діяльності; здатність добирати морально обґрунтовані способи і методи корекційної роботи; здатність добирати адекватні методи та прийоми психодіагностики особистості та групи; емоційна стабільність, вміння свідомо керувати власними емоціями, думками в професійній діяльності.

3) Суверенні моральні цінності, які описують спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості (розвиток мотивації самовдосконалення, збагачення «Я – концепції», розкриття власної індивідуальності психолога, його прагнення до розуміння себе як неповторної, незалежної особистості). Це такі цінності: здатність відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки; здатність до проектування розвитку власних моральних якостей, глибоке розуміння себе, власних позитивних і негативних особистісних якостей; готовність до осмислення власної ціннісної сфери, розвиток спостережливості, проникливості, уважності, сміливості, чесності, принциповості до власних моральних цінностей; готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, переконання, ідеї; розвиток спрямованості на практичну реалізацію автономних моральних цінностей, установок.

4) Суверенні моральні цінності, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала (розвиток мотивації професійного зростання, розширення спектру цілей і мотивів професійної діяльності, самовдосконалення, самоосвіти). Це такі цінності: моральні якості, які дозволяють визнавати власні помилки, нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності; здатність до професійного самоаналізу та рефлексії як цінності; здатність до подолання життєвих труднощів, володіння прийомами самовідновлення; здатність бачити можливості для професійного самовдосконалення, самоосвіти; риси, які сприяють вдосконаленню професійної компетентності особистості.

5) Суверенні моральні цінності, які представляють спрямованість психолога на клієнта (орієнтування психолога на цінності клієнта, а не на соціально прийняті норми і правила, що дає можливість клієнту бути щирим і відкритим під час надання психологічної допомоги, здатність безумовно позитивно, толерантно ставитись до тих, кому допомагає). Це такі

цінності: відповідальність за життя іншої людини; чуйність, толерантність, доброзичливість до клієнта, вміння співчувати, співпереживати з клієнтом (здатність до емпатії); інтерес до клієнта як до особистості, а не як до об'єкта впливу, повага до нього; здатність до встановлення стосунків довіри і безумовного прийняття клієнта; бажання допомогти клієнту в усвідомленні ним своїх проблем і пошуку способів їх якнайкращого розв'язання.

Дана теоретична модель перевірена нами у процесі емпіричного дослідження проблеми формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів.

Висновки з даного дослідження. На основі аналізу наукових досліджень нами запропоновано модель розвитку суверенних моральних цінностей психолога, виокремлено компоненти стійких особистісних моральних цінностей майбутніх психологів: мотиваційно-потребовий, когнітивний, поведінковий, рефлексивний. Мотиваційно-потребовий компонент включає потребу в розвитку себе як професіонала, прагнення до самореалізації, самоактуалізації, до постійного самовдосконалення, до ідентичності, до пізнання себе і світу загалом; когнітивний компонент включає усвідомлення загальносуспільних та власних моральних цінностей на основі моральних знань, переконань, власного ідеалу розуміння їх значення для професійної діяльності; поведінковий компонент передбачає прояв автономності, креативності, спонтанності, саморозуміння, аутосимпатії, гнучкості у спілкуванні, контактності, розуміння екзистенційної цінності життя «тут і тепер»; рефлексивний компонент відображає здатність майбутніх психологів до збереження внутрішнього вільного простору, вміння відійти на дистанцію стосовно себе, до об'єктивного аналізу власних моральних цінностей, незважаючи на емоції, бажання, наміри. За результатами узагальнення наукових досліджень з проблеми формування особистісних моральних цінностей психологів, з аналізу основних компонентів суверенних моральних цінностей психолога, нами виділено їх типи. Встановлено, що основою формування суверенних моральних цінностей психологів є потреба у самоактуалізації: прагнення до якнайповнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У подальших дослідженнях планується вивчення динаміки розвитку суверенних моральних цінностей майбутніх психологів.

Перелік використаних джерел

1. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості / І.Д. Бех. – К.: *Рідна школа*. - 2012. - №1-2. - С. 9-12.
2. Жигайло Н. І. Психологія духовного становлення особистості майбутнього фахівця: монографія / Н.І. Жигайло. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2008. - 336 с.

3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII.
4. Етичний кодекс психолога України // Практична психологія та соціальна робота. - 1998. - №4. - С.2-4.
5. Леонтьев Д. А. Духовность, саморегуляция и ценности: Гуманитарные проблемы современной психологии / Д.А. Леонтьев: Изд-во Таганрогского гос. радиотехн. ун-та. - №7. – 2005. - С.16-21.
6. Савчин М.В. Духовна парадигма психології: монографія / М.В. Савчин. – К.: Академвидав. – 2013. - 252 с.
7. Франкл В. В поисках смысла / В. Франкл. - М.: Прогресс. – 1990. - 367 с.

References (Transliteration)

1. Beh I. D. Duhovni tsinnostI yak nadbannya osobistostI / I.D. Beh. – К.: Ridna shkola. 2012. #1-2. S. 9-12.
2. Zhigaylo N. I. PsihologIya duhovnogo stanovlennya osobistostI maybutnogo fahIvtsya: monografIya / N.I. Zhigaylo. – LvIv: Vidavnichiy tsentr LvIvskogo natsIonalnogo unIversitetu ImenI Ivana Franka. – 2008. 336 s.
3. Zakon UkraYini «Pro osvItu» vId 05.09.2017 #2145-VIII.
4. Etichniy kodeks psihologa UkraYini // Praktichna psihologIya ta sotsIalna robota. 1998. #4. S.2-4.
5. Leontev D. A. Duhovnost, samoregulyatsiya i tsennosti: Gumanitarnyye problemyi sovremennoy psihologii / D.A. Leontev: Izd-vo Taganrogsokogo gos. radiotehn. un-ta. #7. – 2005. S.16-21.
6. Savchin M.V. Duhovna paradigma psihologIYi: monografIya / M.V. Savchin. – К.: Akademvidav. – 2013. 252 s.
7. Frankl V. V poiskah smyisla / V. Frankl. - M.: Progress. – 1990. 367 s.

Pedorenko Valentyna

Assistant of the Department
of Psychology and Social Work
of the Educational and Scientific Institute of Pedagogy,
Psychology, training of specialists of higher qualification
of Mykhaylo Kotsybynskiy
Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia (Ukraine)

THE MODEL OF DEVELOPMENT OF THE SOVEREIGN MORAL VALUES OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Abstract. The first part addresses the theoretical and methodological analysis of the formation the sovereign moral values of personality in modern philosophic and psychological and pedagogical research. The analysis of basis approach to define the meaning of “moral values”, “social and personal moral values” is examined. The concept of “sovereign moral value of a psychologist” is

separated and justified. The functions, socio-psychological factors and mechanisms of the formation the sovereign moral values of the individual in the period of adolescence are identified and described. At the level of psychological construct the psychological basis research of the formation the sovereign moral values of future psychologists are offered, the adolescent age is defined as a sensitive period for the development of stable, individual, personally important, life-purpose moral formation that enable a person to self-attitude his own life and lives of the others.

The concept of definition of sovereign moral values of future psychologists as stable, personally notional, meaningful moral forms: examples, concepts, attitudes what give the person an opportunity to self-assess his or her own live and lives of other people are depicted in the article. The content of their structural components such as: motivation-need, cognitive, behavioral, reflexive are shown. The levels of their distinguishing of development what are based on the application of the expert estimation method are investigated. Quantitative and qualitative analysis of the results of the empirical research gives an opportunity to point out the high, medium and low levels of development of the structural components of the sovereign moral values of future psychologists. The author describes the manifestations of different levels of their development, as well as explores and analyzes the peculiarities of the development of components of the sovereign moral values of future psychologists of different courses of study and successful psychologists. The comparative analysis of the peculiarities of their development is made. The author of the article exposes the content of the motivational-need component of the sovereign moral values of future psychologists, what requires the presence of person's needs, what determine certain motives (interests, desires) and stipulate specific goal of the development of stable, autonomous, independent moral values of the future psychologist. The content of the cognitive component consists of knowledge, the thoughts of a person about his or her own moral values, beliefs, their expediency and rationality. The behavioral component of the sovereign moral values of the psychologist implies the manifestation of stable, autonomous, independent of external circumstances of the moral values in all spheres of his life: manifestation of independence, freedom, ability to self-disclosure, constant work on oneself, search of ways for selfperfection and self-realization, protection of own honor, dignity, satisfaction of the activity what he or she engages in. The reflexive component implies awareness of the future psychologist how he or she is perceived and assessed by others, the ability to analyze, rethink their own moral knowledge, feelings, beliefs, ideals and behavior.

Key words: sovereign moral values, components of sovereign moral values, motivationalneed component, cognitive component, behavioral component, reflexive component, desire for self-actualization, autonomy, creativity, spontaneity.

Педоренко Валентина Миколаївна

асистент кафедри

психології та соціальної роботи

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського,

м.Вінниця (Україна)

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СУВЕРЕННИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У даній статті автором проведено аналіз основних підходів до визначення сутності понять «моральні цінності», «загальносуспільні та особистісні моральні цінності». Виокремлено та обґрунтовано зміст поняття «суверенні моральні цінності психолога», Визначено та описано функції, соціально-психологічні чинники та механізми формування суверенних моральних цінностей особистості в період юності. Запропоновано психологічні засади дослідження проблеми формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів на рівні психологічного конструкту, юнацький вік визначено сензитивним періодом для розвитку стійких, індивідуальних, особистісно значущих, смисложиттєвих моральних утворень, які дають можливість людині самооцінювати власне життя та життя інших людей.

На основі аналізу провідних дослідницьких парадигм і підходів до визначення понять «моральні цінності», «суверенність особистості» доведено, що суверенні моральні цінності сприяють зовнішньому самовираженню і самоствердженню особистості, розкриваючи її своєрідність, неповторність, усвідомленню нею свого призначення у світі, її соціально-психологічній адаптованості до дійсності, додають почуття впевненості, безпеки, довіри до світу.

У статті автором розкрито зміст поняття суверенних моральних цінностей психолога. На основі аналізу наукових досліджень з проблеми формування особистісних моральних цінностей виокремлено та обґрунтовано структурні компоненти суверенних моральних цінностей психолога: мотиваційно-потребовий, когнітивний, поведінковий, рефлексивний. Мотиваційно-потребовий компонент включає потребу в розвитку себе як професіонала, прагнення до самореалізації, самоактуалізації, до постійного самовдосконалення, до ідентичності, до пізнання себе і світу загалом; когнітивний компонент включає усвідомлення загальносуспільних та власних моральних цінностей на основі моральних знань, переконань, власного ідеалу розуміння їх значення для професійної діяльності; поведінковий компонент передбачає прояв автономності, креативності, спонтанності, саморозуміння, аутосимпатії, гнучкості у спілкуванні, контактності, розуміння екзистенційної цінності життя «тут і тепер»; рефлексивний компонент відображає здатність майбутніх психологів до збереження

внутрішнього вільного простору, вміння відійти на дистанцію стосовно себе, до об'єктивного аналізу власних моральних цінностей, незважаючи на емоції, бажання, наміри. За результатами узагальнення наукових досліджень з проблеми формування особистісних моральних цінностей психологів, з аналізу основних компонентів суверенних моральних цінностей автором виділено їх типи: 1) суверенні моральні цінності, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя; 2) суверенні моральні цінності, які описують спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність; 3) суверенні моральні цінності, які характеризують спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості; 4) СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала; 5) СМЦ, які представляють спрямованість психолога на клієнта.

Педоренко Валентина Николаевна

ассистент кафедры

психологии и социальной работы

Винницкого государственного педагогического

университета имени Михаила Коцюбинского,

г.Винница (Украина)

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ СУВЕРЕННЫХ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация. В данной статье автором проведен анализ основных подходов к определению сущности понятий «моральные ценности», «общественные и личностные нравственные ценности». Выделены и обоснованы содержание понятия «суверенные нравственные ценности психолога», Определены и описаны функции, социально-психологические факторы и механизмы формирования суверенных нравственных ценностей личности в период юности. Предложено психологические основы исследования проблемы формирования суверенных нравственных ценностей будущих психологов на уровне психологического конструкта, юношеский возраст определен сензитивным периодом для развития устойчивых, индивидуальных, личностно значимых, смысложизненных нравственных образований, которые дают возможность человеку самооценивать собственную жизнь и жизнь других людей.

На основе анализа ведущих исследовательских парадигм и подходов к определению понятий «моральные ценности», «суверенность личности» доказано, что суверенные нравственные ценности способствуют внешнему самовыражению и самоутверждению личности, раскрывая ее своеобразие, неповторимость, осознанию им своего назначения в мире, ее социально-психологической адаптированности к действительности, добавляют чувства уверенности, безопасности, доверия к миру.

В статье автором раскрыто содержание понятия суверенных нравственных ценностей психолога. На основе анализа научных исследований по проблеме формирования личностных нравственных ценностей выделены и обоснованы структурные компоненты суверенных нравственных ценностей психолога: мотивационно-потребностный, когнитивный, поведенческий, рефлексивный. Мотивационно-потребностный компонент включает потребность в развитии себя как профессионала, стремление к самореализации, самоактуализации, к постоянному самосовершенствованию, к идентичности, к познанию себя и мира в целом; когнитивный компонент включает осознание общественно важных и собственных моральных ценностей на основе нравственных знаний, убеждений, собственного идеала понимание их значения для профессиональной деятельности; поведенческий компонент предполагает проявление автономности, креативности, спонтанности, самопонимания, аутосимпатии, гибкости в общении, контактности, понимание экзистенциальной ценности жизни «здесь и теперь»; рефлексивный компонент отражает способность будущих психологов к сохранению внутреннего свободного пространства, умение отойти на дистанцию по отношению к себе, к объективному анализу собственных нравственных ценностей, несмотря на эмоции, желания, намерения. По результатам обобщения научных исследований по проблеме формирования личностных нравственных ценностей психологов, из анализа основных компонентов суверенных нравственных ценностей автором выделены их типы: 1) суверенные нравственные ценности, которые отражают экзистенциальную потребность психолога в поиске смысла жизни; 2) суверенные нравственные ценности, которые описывают направленность психолога на профессиональную деятельность, ее результативность; 3) суверенные нравственные ценности, которые характеризуют направленность психолога на реализацию себя как личности; 4) СМЦ, которые отражают направленность психолога на развитие себя как профессионала; 5) СМЦ, представляющих направленность психолога на клиента.

Ключевые слова. Суверенные нравственные ценности, будущий психолог, компоненты суверенных нравственных ценностей психолога, стремление к самоактуализации, суверенность ценностных ориентаций, типы суверенных нравственных ценностей психолога.